

DEVELOPMENT OF TRADE IN UKRAINE: DIAGNOSTICS OF THE STATE, TRENDS AND PERSPECTIVES

Summary. The article analyzes the socio-economic development of trade in Ukraine. The indicators of retail and wholesale turnover are estimated. Dynamics of regional structure of goods turnover of Ukrainian enterprises is analyzed. Factors affecting the growth of commodity turnover are considered. A number of current problems are outlined, opportunities and prospects for development of trade enterprises are assessed under the influence of changes caused by economic and political factors in Ukraine.

Key words: non-food products, wholesale trade turnover, food products, retail trade turnover, development trends, trading company, trade conditions.

УДК 658.012

Міщук Є. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, оподаткування,
публічного управління та адміністрування
Криворізького національного університету*

Mishchuk Ie. V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Kryvyi Rih National University*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У роботі розглянуто сучасні підходи до визначення сутності економічної безпеки підприємства. Указано на відсутність єдиного погляду серед науковців як на її дефініції, так і на підходи, у межах яких вони об'єднуються у спільні групи. Обґрунтовано застосування складних комбінованих підходів до диференціації термінів економічної безпеки підприємства. Запропоновано здійснювати градування економічної безпеки ресурсів, економічної безпеки виробничих відносин та економічної безпеки економічних інтересів підприємства. Доведено, що сутність економічної безпеки підприємства є триединою: стан, процес і ресурс (резерв). Показано три триади взаємопов'язаних із нею понять. Запропоновано вдосконалити підходи до забезпечення як безпосередньо економічної безпеки підприємства, так і його економічного стану шляхом взаємозамінюваності певних ресурсів на процеси, і навпаки.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, комбінований підхід, процес, резерв, ресурси підприємства, стан підприємства.

Вступ та постановка проблеми. У кожній сучасній науковій праці з питань економічної безпеки підприємства вказується на відсутність єдиного погляду на її сутність, що породжує різноманітність дефініцій та відповідних пов'язаних із цим трактувань її властивостей, характеристик тощо. Більше того, сучасні визначення економічної безпеки об'єднують у різноманітні підходи, які, своєю чергою, також диференціюються за різними класифікаційними ознаками. Зазначене зумовлює необхідність подальших досліджень щодо поглиблення та уточнення сутності економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретико-методичних основ визначення сутності економічної безпеки підприємства зробили багато вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких: Є.М. Рудніченко [1], С.А. Лебедко [2], Н.Й. Реверчук [3], Т.М. Іванюта [7], А.О. Заїчковський [7], Л.Г. Шемасва [8], Ю.О. Бровкіна [9], О.Ю. Мішин і С.В. Мішина [10] та ін. При цьому слід підкреслити, що таке широке та всебічне дослідження сутності економічної безпеки підприємства, яке має місце в сучасній науковій літературі, призвело до надмірної кількості її дефініцій та відповідних підходів. Зазначене, своєю чергою, не тільки не сприяє побудові єдиної чіткої системи знань, а

й ускладнює розуміння та розвиває конкретизацію сутності економічної безпеки підприємства, що негативно відображається на виборі інструментарію її подальшого дослідження: формування складників, оцінювання та забезпечення на належному рівні.

Метою даної роботи є уточнення сутності економічної безпеки підприємства.

Результати дослідження.

У сучасній науковій літературі достатньо широко висвітлено підходи до групування наявних визначень економічної безпеки підприємства за різними класифікаційними ознаками, тому не вважаємо доцільним наводити в межах даної роботи всю сукупність класифікацій, а тільки найбільш, на нашу думку, усталену та широко розповсюджену у фахових економічних джерелах. Як приклад розглянемо класифікацію Є.М. Рудніченко, складену за результатами узагальнення наявних праць та в межах якої виділяється низка підходів (табл. 1) [1, с. 10–11].

Відзначимо, що залежно від тієї чи іншої класифікаційної ознаки одні й ті ж самі дефініції економічної безпеки підприємства відносяться у різних джерелах до різних підходів (груп). Таким прикладом може слугувати стаття С.А. Лебедко [2], де виокремлено фінансовий підхід до визначення економічної безпеки підприємства

Найбільш розповсюджені підходи до визначення економічної безпеки підприємства [1, с. 10–11]

Назва підходу	Основний зміст підходу
Захисний	Характеризує захищеність підприємства, потенціалу або інтересів від небажаних загроз (внутрішніх чи зовнішніх, активних чи пасивних), у межах даного підходу виділяють два напрями: перший – захищеність від небажаних змін (загроз); другий – захищеність інтересів.
Стійкісний	Характеризує здатність підприємства зберігати такі головні властивості, як стійкість і рівновага.
Еволюційний	Полягає у визнанні чинників зміни навколишнього середовища, є основною рушійною силою розвитку і зміни організації. Встановлюється тісний взаємозв'язок між об'єктом і середовищем, причому об'єкт змінюється з метою виживання в умовах мінливого середовища, а середовище змінюється у зв'язку зі зміною об'єкта.
Процесний	Передбачає акцентування уваги на процесах, що зумовлюють зміну рівня економічної безпеки підприємств.
Ресурсний	Передбачає найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів.
Конкурентний	Передбачає актуалізацію наявності конкурентних переваг.
Гармонізаційний	Передбачає гармонізацію інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища.

і до якого включено визначення, яке, вважаємо, безпосередньо можна віднести до захисного підходу, зокрема: «Система активного захисту від можливих матеріальних, людських і фінансових утрат, у якій наявні чи можливі збитки, менші від установлених норм» [3, с. 21]. Водночас такий погляд, на нашу думку, не суперечить і процесному підходу (на якому детальніше зупинимось нижче).

Наступним акцентом під час визначення сутності економічної безпеки підприємства, на який пропонуємо звернути увагу, є те, що за більш поглибленого аналізу розглянуті підходи у так званому «чистому вигляді» зустрічаються рідше, ніж їх комбінації. Проте в багатьох сучасних наукових роботах, автори яких додержуються взятого ними курсу на доведення заздалегідь сформованої теорії (яка залежить, насамперед, від мети дослідження, поставлених завдань тощо), опускається цей аспект.

Наприклад, у межах зазначеного вище фінансового підходу С.А. Лебедко [2] наводиться таке визначення економічної безпеки підприємства: «Комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарчих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси» [4]. На перший погляд, цілком правомірною приналежністю цього визначення до стійкісно-захисного підходу. Проте, дослідивши значення слова «захід», яке використовується у даному визначенні у множині й яке трактується як «сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь» [5, с. 381], стає очевидним, що має місце синонімічність зі словом «процес». Одним із визначень останнього є «сукупність послідовних дій, засобів, спрямованих на досягнення певного наслідку» [6, с. 343]. У такому разі визначення науковця О.В. Рудницької можна віднести до процесно-стійкісно-захисного підходу. Однак за врахування логіки С.А. Лебедко щодо акцентування уваги на фінансовому складнику, то підхід узагалі перетворюється, на наш погляд, на фінансово-процесно-стійкісно-захисний.

Зупинимось також на синергетичному підході до визначення економічної безпеки підприємства, який, згідно з твердженням С.А. Лебедко, визначає, що ефект синергії досягається завдяки формуванню стану захищеності бізнес-процесів від впливу загроз [2]. Таке формулювання вказує, на нашу думку, на синергетично-захисно-процесний підхід. Проте більш детальний аналіз віднесених до цього підходу визначень не дає змоги зробити цей висновок єдиним і однозначним. Так, визначення економічної безпеки підприємства авторів Т.М. Іванюти та А.О. Заїчковського як «система створення механізму мобілізації й найбільш оптимального управління корпоративними ресурсами підприємства з

метою найбільш ефективного їх використання і забезпечення стійкого функціонування, його активної протидії будь-яким негативним чинникам впливу» [7, с. 9] цілком може бути віднесене до синергетично-ресурсно-стійкісно-процесного підходу. Друге визначення в підході, що розглядається, належить Л.Г. Шемяєвій, яка трактує економічну безпеку як «забезпечення реалізації стратегічних інтересів підприємства на основі використання можливостей зовнішнього середовища із застосуванням продуктивної взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища» [8, с. 12]. У цьому разі можна виокремити гармонізаційно-ресурсно-процесний підхід.

Отже, розглянуті нами визначення економічної безпеки хоча й відносяться до різних підходів, усе ж такі передбачають здійснення певних процесів.

Таким чином, урахуовуючи етимологію слова «процес», а також спираючись на проведений аналіз наявних визначень економічної безпеки підприємства, вважаємо, що він є одним із боків її сутності. Підтвердження зробленого висновку знаходимо в роботі Ю.О. Бровкіної, яка пропонує економічну безпеку розглядати як процес, що протікає постійно та безперервно [9, с. 126]. При цьому звертаємо увагу також і на те, що, як відзначила науковець, «отождоження понять «економічна безпека» та «забезпечення економічної безпеки» не є коректним» [9, с. 126].

Цікавим є визначення науковців О.Ю. Мішина та С.В. Мішиної, згідно з яким «економічна безпека – це стан захищеності бізнес-процесів та їх ресурсного забезпечення, що сприяє уникненню або попередженню внутрішніх і зовнішніх загроз і дає змогу забезпечити стабільне функціонування та розширене відтворення з мінімальними втратами для підприємства» [10, с. 89].

На основі проведеного теоретичного дослідження ми пропонуємо розрізнити триаду понять, відокремлюючи їх одне від одного:

- 1) економічну безпеку як процес за своєю сутністю;
- 2) економічну безпеку бізнес-процесів;
- 3) процес забезпечення економічної безпеки підприємства, який є частиною загальних бізнес-процесів, що мають місце в процесі функціонування підприємства.

Окремим великим напрямом у безпекології є визначення сутності економічної безпеки підприємства як стану. Однак на предмет такого стану серед науковців також немає єдиного погляду. У дефініціях економічної безпеки підприємства використовуються поняття «стан використання ресурсів», «стан виробничих відносин», «стан захищеності інтересів», «стан захищеності бізнес-процесів та їх ресурсного забезпечення» або ж

«стан самого підприємства». Зауважимо, що, аналізуючи в якості об'єкта дослідження підприємство, найбільш доцільно розглядати безпосередньо безпеку його самого. При цьому як її складники, відповідно до цілей та завдань аналізу, можна розрізнити економічну безпеку ресурсів, економічну безпеку виробничих відносин і економічну безпеку економічних інтересів підприємства. Кожна із зазначених груп безпеки деталізується за окремими, нижчими шаблями безпеки. Так, економічна безпека ресурсів складається з економічної безпеки традиційних і нетрадиційних ресурсів. Як приклад першої групи можна навести економічну безпеку матеріальних і нематеріальних ресурсів тощо. Далі ми здійснюємо градацію цієї групи на групи економічної безпеки ще нижчого шабля і т. д. Аналогічне стосується й економічної безпеки виробничих відносин та економічних інтересів, які знаходяться на наступному після економічної безпеки підприємства шаблі, а нижче них знаходяться відповідні їм складники: економічна безпека організаційних і безпека соціальних відносин тощо та відповідно безпека майнових і безпека немайнових інтересів і т. д.

Розглядаючи поняття «ресурси», погоджуємося з науковцями О.І. Вівчар та Н.В. Гаїда, які назвали їх одним із чинників внутрішніх резервів економічного розвитку підприємства за умови їх ефективного використання [11, с. 52].

Дійсно, у наукових працях із безпекології вказується на необхідність використання резервів, наприклад:

– Н.О. Рибникова характеризує економічну безпеку як здатність виживати в істотно змінних умовах зовнішнього середовища через резервування ресурсів для долання цієї змінюваності [12, с. 294–300];

– професор В.М. Ячменьова стверджує, що загрози та безвихідні обставини необхідно усунути за наявності резервів ресурсів або навчитися з ними співіснувати, якщо не можна цьому запобігти [13, с. 313];

– Т.О. Муренко визначила напрями виявлення резервів стійкого розвитку як джерела економічної безпеки підприємств залізничного транспорту [14, с. 78–83];

– С.В. Лабунська метою управління системою економічної безпеки підприємства називає спрямування внутрішніх резервів саморозвитку та самоорганізації системи у напрями, що відповідає загальній стратегії підприємства [15, с. 284, 287].

Як вірно відзначив О.О. Коновалов, якщо підприємство економічно безпечно, то воно має перевагу перед

іншими підприємствами того ж профілю в залученні інвестицій, в отриманні кредитів, у виборі постачальників і в підборі кваліфікованих кадрів [16, с. 176]. Така перевага характеризує економічну безпеку, з одного боку, як специфічний вид ресурсів підприємства, а з іншого – як резерв його розвитку. Крім того, як підтвердження цього висновку можна привести слова А.А. Коновалова, який зауважив, що чим вище безпека підприємства, тим більше воно є незалежним від неочікуваної зміни ринкової кон'юнктури та, відповідно, тим менше ризик опинитися на межі банкрутства [16, с. 176].

Отже, пропонуємо другу триаду понять, які є взаємозалежними:

1) економічна безпека як ресурс підприємства та резерв його розвитку за своєю сутністю;

2) ресурси підприємства, необхідні для підтримання економічної безпеки на заданому рівні;

3) загальне ресурсне забезпечення функціонування підприємства.

Повертаючись до терміна «економічна безпека підприємства», який трактується як стан підприємства, зупинимось на окремих дефініціях (табл. 2).

Разом із цим у науковому термінологічному обігу використовується поняття «безпечний економічний стан». Наприклад, згідно з методикою дослідників Н.С. Гужини та А.А. Охименко, економічний стан підприємства вважається безпечним, якщо виконуватимуться такі вимоги: підприємство покриватиме власними засобами не менше 50% економічних ресурсів, які необхідні для здійснення нормальної господарської діяльності, а також дотримуватиметься економічної, кредитної та розрахункової дисципліни, тобто є платоспроможним [22, с. 130–135].

Отже, на основі узагальнення думок науковців, пропонуємо розглядати окремо третю триаду понять:

1) економічна безпека підприємства як відповідний стан підприємства за своєю сутністю;

2) безпека економічного стану підприємства;

3) економічний стан підприємства.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження наявних підходів до визначення економічної безпеки підприємства дало змогу поглибити та конкретизувати її сутність. Обґрунтовано, що економічна безпека підприємства одночасно є станом, процесом та ресурсом (резервом) підприємства. Окремо виділено безпеку економічного стану, безпеку бізнес-процесів та безпеку ресурсів підприємства. Водночас для забезпечення економічної безпеки

Таблиця 2

Дефініції економічної безпеки підприємства як стану підприємства [16–21]

Автор, джерело	Визначення терміна «економічна безпека підприємства»
	Економічна безпека як стан підприємства
Б.М. Андрушків [17, с. 23]	Економічний стан підприємства, сталий до внутрішніх і зовнішніх змін фінансово-господарської діяльності, не пов'язаний із форс-мажорними обставинами
Л.І. Донець, Н.В. Вашенко [18, с. 19–20]	Стан господарського суб'єкта, за якого він, за найбільш ефективним використанням корпоративних ресурсів, домагається запобігання ослабленню захисту від наявних небезпек і загроз чи інших непередбачених обставин і забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкурентного середовища
М.М. Зацеркляний, О.Ф. Мельников [19, с. 6]	Стан функціонуючого підприємства, за якого потенційні економічні загрози урівноважені адекватною системою заходів протидії (діючою на підприємстві системою економічної безпеки)
А.А. Коновалов [16, с. 176]	Стан підприємства, що свідчить про стабільне перевищення доходів над витратами, вільне маневрування грошовими коштами підприємства й ефективне їх використання, безперебійний процес виробництва і реалізації продукції
В.В. Кузьменко [20, с. 11]	Стан економіки, що забезпечує здатність системи протидіяти негативному впливу зовнішнього середовища
Р.М. Федоренко [21, с. 224]	Сукупний динамічний стан підприємства, який дає змогу формувати та здійснювати власну стратегію розвитку

загалом та її складників зокрема є інші, спеціальні види ресурсів і процесів підприємства. У своїй сукупності з урахуванням загальної величини ресурсів підприємства та поряд з усіма його бізнес-процесами вони разом забезпечують відповідний економічний стан підприємства.

При цьому звертаємо увагу на те, що не завжди для забезпечення економічної безпеки підприємства зокрема (та певного рівня економічного стану підприємства вза-

галі) здійснюється класичне (загальноприйняте) поєднання ресурсів і процесів. В окремих випадках використання певних видів ресурсів може замінити або нівелювати необхідність процесів, застосування яких зазвичай здійснюється. І навпаки, нестачу окремих ресурсів для забезпечення економічної безпеки (та певного рівня економічного стану підприємства) можна замінити певними бізнес-процесами.

Список використаних джерел:

1. Рудніченко Є.М. Оцінювання та моделювання впливу суб'єктів митного регулювання на систему економічної безпеки підприємства: монографія. Луганськ: Промдрук, 2014. 389 с.
2. Лебедко С.А. Систематизація теоретичних підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства». Ефективна економіка. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4512>.
3. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: монографія. Львів: ЛБІ НБУ, 2004. 195 с.
4. Рудницька О.В. Антикризисні заходи національних господарств та виклики для економіки України в посткризовий період. Економічний вісник університету. 2011. Вип. 17/1. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Rudnitskaia.pdf.
5. Словник української мови: в 11 томах. К., 1972. Т. 3. С. 381.
6. Словник української мови: в 11 томах. К., 1977. Т. 8. С. 343.
7. Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 256 с.
8. Шемаєва Л.Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 21.04.02; Університет економіки та права «Крок». Київ, 2010. 40 с.
9. Бровкіна Ю.О. Підходи до вивчення поняття економічної безпеки підприємства. Економіка: реалії часу. 2015. № 1(17). С. 122–128.
10. Мішин О.Ю., Мішина С.В. Сутність поняття «економічна безпека підприємства» Вісник економіки транспорту і промисловості. 2012. № 38. С. 86–92.
11. Вівчар О.І., Гайда Н.В. Концептуальні засади економічного управління ресурсами на підприємствах: безпекознавчий вимір. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2018. Вип. 19. Ч. 1. С. 51–55.
12. Рибнікова Н.О. Діагностика стану економічної безпеки підприємства за методом кореляційної адаптометрії: показники та об'єкти оцінки. Науковий вісник ЛНТУ України. 2011. Вип. 21.6. С. 294–300.
13. Ячменьова В.М. Ідентифікація стійкості діяльності промислових підприємств: монографія. Сімферополь: Доля, 2007. 523 с.
14. Муренко Т.О. Економічна безпека залізничних підприємств в сучасних умовах. Вісник соціально-економічних досліджень; за ред. М.І. Зверькова (гол. ред.) та ін. 2015. Вип. 1. № 56. С. 78–83.
15. Лабунська С.В. Концепція побудови системи економічної безпеки підприємства в процесі інноваційної діяльності. Проблеми економіки. 2014. № 4. С. 282–289.
16. Коновалов А.А. Повышение конкурентоспособности, как фактор укрепления экономической безопасности предприятия. Ростовский научный журнал. 2017. Март. № 3. С. 175–182.
17. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / за наук. ред. Б.М. Андрушківа. Тернопіль: Терно-граф, 2008. 424 с.
18. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 240 с.
19. Зацекляний М.М., Мельников О.Ф. Основи економічної безпеки: навч. посіб. Київ: КНТ, 2009. 337 с.
20. Кузьменко В.В. Экономическая безопасность: исторический подход к определению сущности. «Белые пятна» российской и мировой истории. 2016. № 3. С. 9–17.
21. Федоренко Р.М. Система управління ресурсами як основа забезпечення економічної безпеки. Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: збірник матеріалів науково-практичної конференції (Київ, 16–17 травня 2001 р.); редкол.: І.І. Тимошенко (гол.) та ін. Київ: Європ. ун-т, 2003. С. 224–229.
22. Гужвина Н.С., Охрименко А.А. Анализ финансового состояния как экономическая категория. Актуальные вопросы экономических наук. Новосибирск: ООО «Центр развития научного сотрудничества». 2011. № 22. С. 130–135.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. В работе рассмотрены современные подходы к определению сущности экономической безопасности предприятия. Указано на отсутствие единого взгляда среди ученых как на ее дефиниции, так и на подходы, в рамках которых они объединяются в общие группы. Обосновано применение сложных комбинированных подходов к дифференциации определений экономической безопасности предприятия. Предложено осуществлять градирование экономической безопасности ресурсов, экономической безопасности производственных отношений и экономической безопасности экономических интересов предприятия. Доказано, что сущность экономической безопасности предприятия является триединой: состояние, процесс и ресурс (резерв). Показаны три триады взаимосвязанных с ней понятий. Предложено усовершенствовать подходы к обеспечению как непосредственно экономической безопасности предприятия, так и его экономического состояния путем взаимозаменяемости определенных ресурсов на процессы, и наоборот.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, комбинированный подход, процесс, резерв, ресурсы предприятия, состояние предприятия.

MODERN APPROACHES TO THE DETERMINATION OF THE ESSENCE OF ECONOMIC SAFETY OF ENTERPRISES

Summary. In work the modern approaches to definition of essence of economic safety of the enterprise are considered. It is pointed out that there is no unified view among scientists both on its definition and on the approaches within which they unite in common groups. The application of complex combined approaches to the differentiation of definitions of economic security of an enterprise is substantiated. It is proposed to carry out the grading of economic safety of resources, economic security of production relations and economic security of the economic interests of the enterprise. It is proved that the essence of economic security of an enterprise is threefold: state, process and resource (reserve). Three triads of interrelated concepts are shown. It is proposed to improve approaches to ensuring both the immediate economic security of an enterprise and its economic state by interchangeability of certain resources to processes, and vice versa.

Key words: economic security of the enterprise, combined approach, process, reserve, enterprise resources, state of the enterprise.

УДК 368.1

М'ячин В. Г.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки промисловості
та організації виробництва*

Українського державного хіміко-технологічного університету

Яворська О. Б.

*старший викладач кафедри економіки промисловості
та організації виробництва*

Українського державного хіміко-технологічного університету

Miachyn V. H.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecture at Department of Industrial Economics
and Ukrainian State University of Chemical Technology*

Yavors'ka O. B.

*Senior Lecture at Department of Industrial Economics
and Ukrainian State University of Chemical Technology*

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ

Анотація. Показано та обґрунтовано необхідність використання сучасних методів Data Mining для моделювання різноманітних аспектів функціонування страхового ринку в умовах посилення конкуренції та збільшення ризиків, зумовлених світовою фінансовою кризою. Наведено короткий огляд класичних моделей оцінки платоспроможності страхових компаній, указано на основні недоліки класичних моделей та проаналізовано еволюцію класичних моделей у бік їх удосконалення шляхом використання таких сучасних інструментів моделювання, як нейронні мережі, когнітивні карти, імітаційне моделювання, нечітка логіка та ін. Зокрема, узагальнено досвід використання нейронних мереж, а саме, карт Кохонена, що самоорганізуються, під час визначення фінансової стійкості страхових компаній.

Ключові слова: страхування, актуарні розрахунки, математичне моделювання, методи Data Mining, нейромережевий підхід, карти Кохонена, що самоорганізуються.

Вступ та постановка проблеми. Страхування, яке є галуззю економіки, своїм виникненням зобов'язано багатьом галузям діяльності людини, які пов'язані з ризиком імовірних подій. Страхування зменшує ризик шляхом передачі його спеціалізованим страховим компаніям, які приймають на себе за певну плату випадкові ризики втрат із незалежних джерел, знижують їх небезпеку шляхом об'єднання. Основною перевагою класичних моделей процесу страхування є їх відносна простота, яка дає змогу розрахувати в явному вигляді такі характеристики, як імовірність розорення та виживання страхової компанії. В останній час з'явилися сучасні інструменти аналізу страхового ринку, які базуються на концепціях *Big Data* та *Data Mining*, тому важливим і актуальним є аналіз

основних сучасних методів та моделей, які дають змогу дослідникам страхового ринку та топ-менеджменту страхових компаній отримувати достовірну інформацію та приймати адекватні рішення щодо їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні спроби оцінки ступеня формування страхового ринку та поведінки страхових фірм здійснювали вітчизняні та зарубіжні вчені.

Основи актуарної математики були закладені ще у роботах Ф. Лундберга (1902 р.) [1] та Ф. Крамера (1928 р.) [2]. Даними авторами була запропонована та досліджена класична модель процесу страхування, яка ґрунтується на таких припущеннях: по-перше, процес надходження страхових премій до страхової компанії є детермінова-